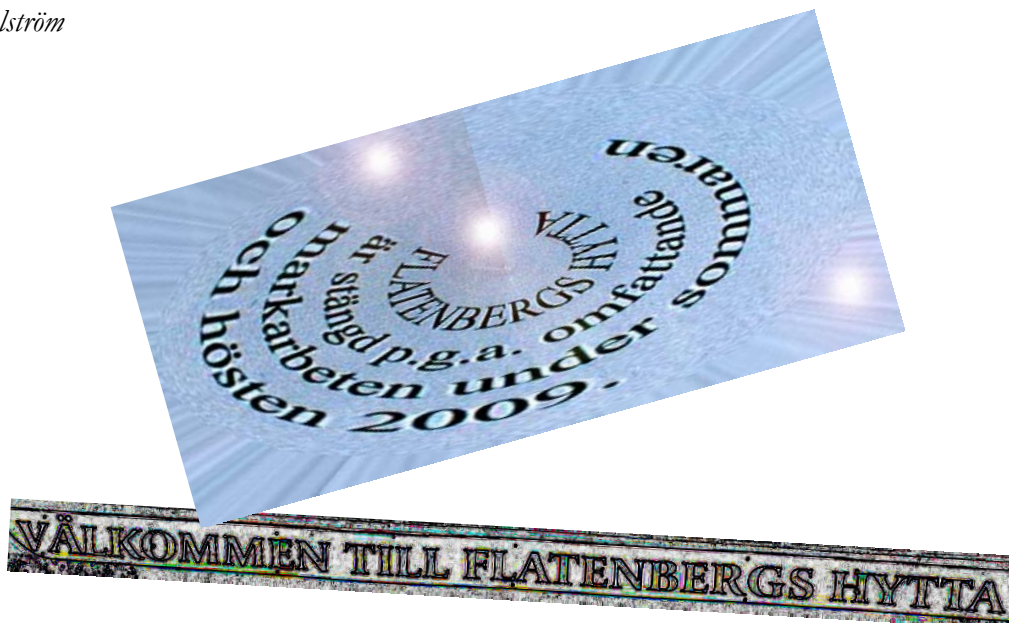


Omläggning av bäckfåra vid Flatenbergs hyttruin

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Norrbärke 38
Flatenberg 5:5
Norrbärke socken
Smedjebackens kommun
Dalarna

Ulf Alström



Innehåll

Inledning	1
Kort historik.....	1
Målsättning och metod	2
Undersökningsresultat.....	3
Tolkning och utvärdering.....	5
Referenser	6
Kart- och arkivmaterial	6
Otryckta källor	6
Litteratur	6
Tekniska och administrativa uppgifter.....	6
Figurer	8

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009.

Omslagsfoto: Information från hyttans informationstavla. (Bild U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-75-6

Västerås 2010

Inledning

För att säkerställa grunden och motverka sättningsskador på den s.k. Rådstugan (figur 4), en hytta som uppfördes 1865, har schaktningsarbeten i den intilliggande bäckfåran genomförts. I samband med detta arbete utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen. Den arkeologiska förundersökningen beställdes av Smedjebackens kommun som också bekostade arbetet. Schaktningsövervakningen utfördes 24-26 augusti 2009 efter ett beslut av Länsstyrelsen i Dalarnas län 2009-07-03 (dnr 431-3547-09).



Figur 1. Flatenbergs hytta från sydväst. Hyttbyggnaden är från 1865. (Foto U. Alström.)

Kort historik

Flatenbergs by nämns i det äldsta kända skriftliga belägget 1539. Dock nämns en Sigward i Flatenberg redan 1372 (*sigvrder ij flatnaberbe*). 1352 nämns socknen (Söder)Bärke som Bärke (*curatus in berkium*) (Ortnamnsarkivet). Under biskop Egisl Birgersson, 1329-1352/1353 låg Norrbärke troligen som anexsocken under Söderbärke eftersom biskopen vid en visitation i Söderbärke 1352 medlade i en tvist mellan en kaplan och dennes kyrkoherde om inkomsterna från, som det står, kapellet. Kapellet i fråga skulle vara Norrbärke kapell (Ekström 1939).

Det är rimligt att anta att berkium står för socknen då curatus med stor säkerhet betyder präst (Catholic Encyclopedia sökordet Curate).

Namnet Flatenberg betyder enligt ortnamnsforskningen att området består av ett plant eller flackt berg (Ståhl 1970, Wahlberg 1988).

Hyttan i Flatenberg byggdes troligen på 1590-talet. Sista omgestaltningen av hyttan skedde 1865 (Carlsson 1996).

Platsen Flatenberg tycks alltså vara betydligt äldre än hyttan vars datering har diskuterats ända sedan Tunelds dagar då han 1828 skrev att "Marnäs och Flatenberg, i urminnes tider anlagde"(Tuneld 1828).

Målsättning och metod

Avsikten med schaktningsarbetet vid Flatenbergs hytta var att flytta bäckfåran bort från hyttruinens omedelbara närhet för att säkerställa grunden och motverka ytterligare sättningsskador på hyttan. Den nya bäckfåran grävdes 1-2 m väster om den gamla fåran. Den nya fåran fick



också en rakare sträckning så att vattentrycket mot hyttans grund skulle elimineras. Längden på den omgrävda bäckfåran var cirka 70 m.

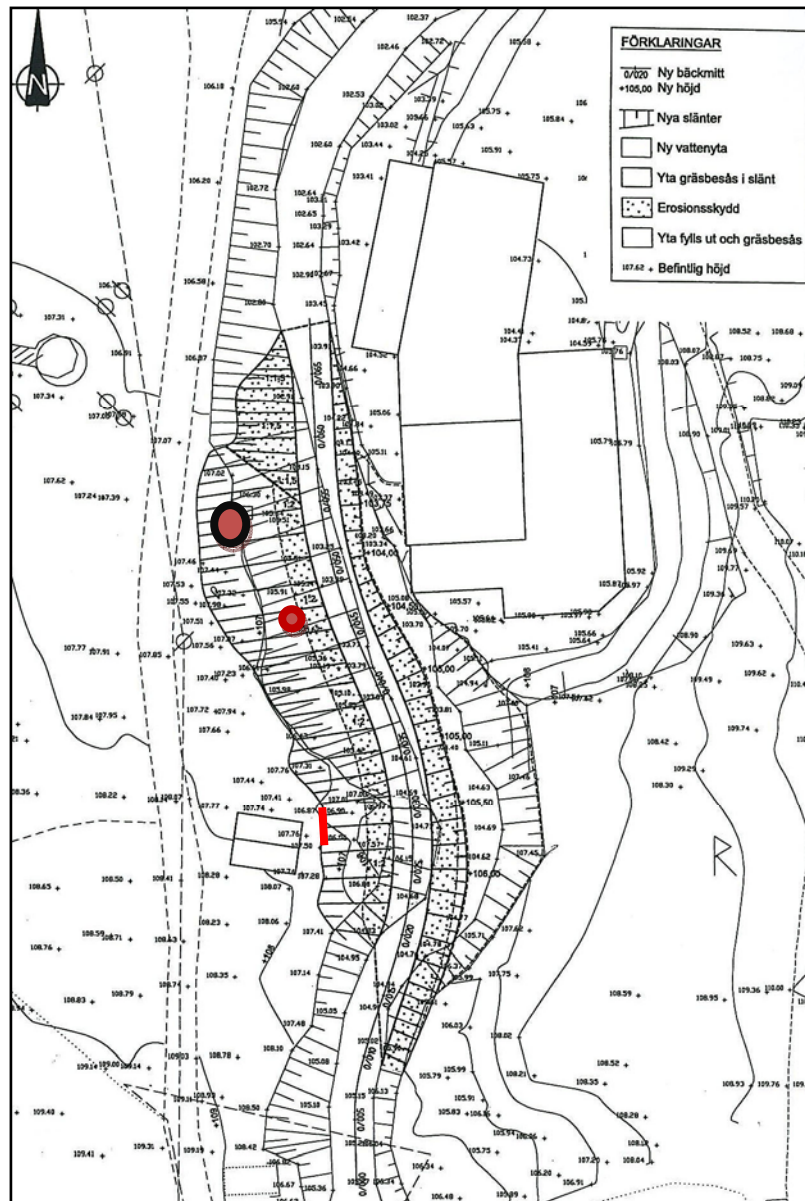
Målsättningen med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att översiktligt dokumentera lagerstrukturer. Om anläggningar påverkades av arbetet skulle dessa dokumenteras på sedvanligt sätt d.v.s. med hjälp av sektionsritningar och planritningar.

Figur 2. Bäckfåran innan schaktningsarbetet påbörjats. Foto från norr.(Foto U. Alström.)



Figur 3. Grävningsarbete för den nya dragningen av bäckfåran. Vyer från norr samt, högra bilden, från nordöst. (Foto U. Alström.)

Undersökningsresultat

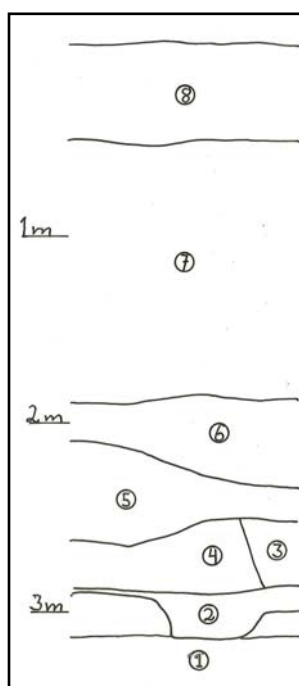


Figur 4. Arbetsplan över det område där bäckfäran leddes om. Den nya vattenytan planerades rinna mellan det nya erosionsskyddet som markerats med prickar. Rött streck markerar platsen för profiltröning. Röd punkt markerar platsen för provschaktet. Röd-svart punkt markerar platsen för ett osäkert gömställe tillhörande en smedja (Situationsplan från Förfrågningsunderlaget. Här återgivet i skala 1:400).

Grävningens arbetet utfördes på den västra sidan av bäcken. På den östra sidan skapades nya slänter med erosionsskydd liksom på den västra sidan av bäcken.

Det material som påverkades av grävningarna bestod av upp till tre meter med relativt omrört och påfört material. I ett provschakt som togs upp (markerad med röd punkt figur 4) var lagren cirka 2,5 m djupa och bestod av slagg, skrotsten, sten sand och tegel. I materialet låg plast ett cigarettpaket och flaskor med design till 1960-1970 tal. Cigarettpaketet hade t.ex. ingen varningstext. I botten fanns ett 0,5 m tjockt avsatt

lager med sten, slagg och mycket kol. Detta lager låg direkt på ren lera. Ingen närmare undersökning skedde i schaktet på grund av överhängande rasrisk. Norr om provschaktet framkom ett möjligt golvlager på en yta av ett par m². Tolkningen är osäker.

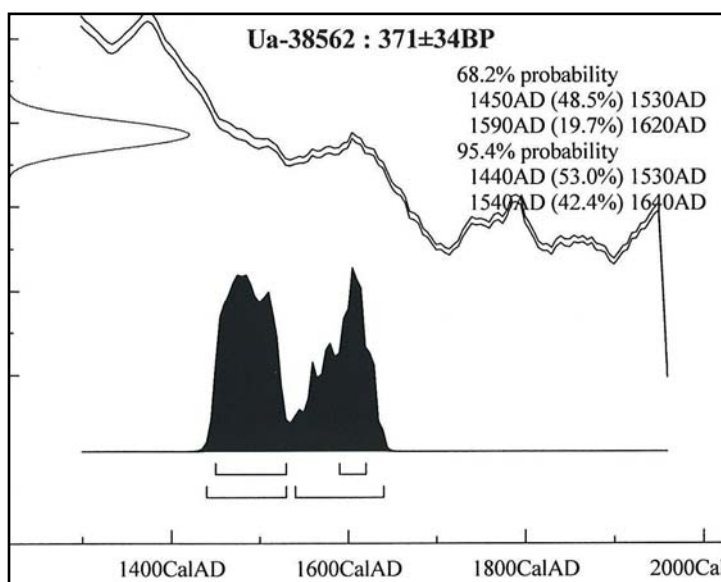


I områdets södra del, strax öster om ett kolhus, var kulturlagren av en sådan beskaffenhet att en profil kunde upprättas (figur 5). Här togs också material för två ¹⁴C prover (platsen för profilritningen markeras med rött streck på figur 4).

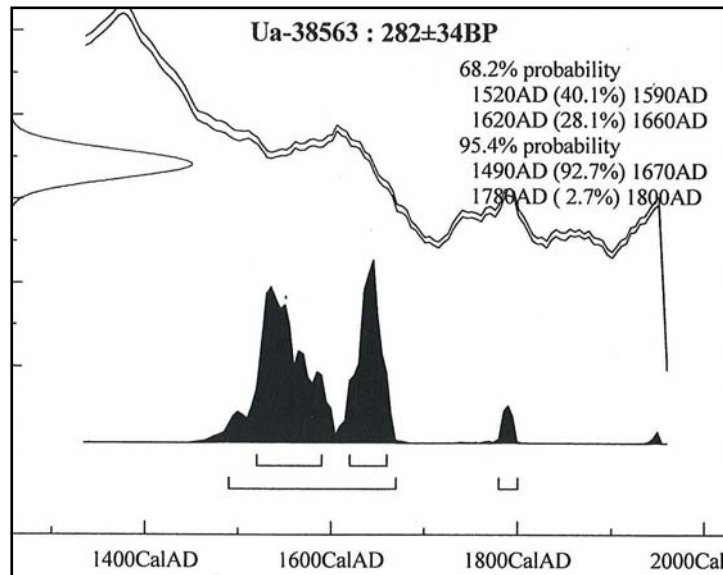
Figur 5. Flatenbergs hytta. Profilritning utförd där kulturlagren bedömdes som säkra från ras därför att schaktet grävdes in från bäckfåran.

1. ren lera. 2. lera med vattenavsatta kolbitar och träpinnar. 3. sotigt lager med jordinblandning. Lagret tolkas som avsatt på platsen. 4. kollager med små slaggbitar. Lagret tolkas som avsatt på platsen. 5. kollager med slaggbitar. Lagret tolkas som påfört. 6. brunt slagglager. Lagret tolkas som påfört. 7. slagg med skrot, kol och tegel. Lagret påfört. 8. Matjord. Påfört. (Skala 1:40.)

Från lager 2 och 4 insamlades organiskt material i form av små kvistar med låg egenålder för ¹⁴C dateringar. Syftet med dessa prover var att få en säkrare datering av hyttverksamheten än vad som hitintills förelegat.



Figur 6. ¹⁴C prov från en delvis bränd kvist i lager två anger att lagret, där den första aktiviteten på platsen kunde konstateras, med 95 % sannolikhet kan dateras till 1440 –1640 vår tideräkning.



Figur 7. ^{14}C prov från en bränd kvist i lager 4 anger att lagret med 93 % sannolikhet kan dateras till 1490–1670 vår tideräkning.

Resultatet av ^{14}C dateringarna berättar om att hyttan kan ha anlagts under 1400-talet, men den kan lika väl ha anlagts under en period då byn existerade. Byn omnämns 1539 (Ortnamnsarkivet).

Tolkning och utvärdering

Arbetet med omläggningen av bäckfåran intill hyttan i Flatenberg utfördes med en H10 grävmaskin vilket till en del kan ha hindrat arkeologiska iakttagelser. Det huvudsakliga syftet med den arkeologiska förundersökningen var att dokumentera anläggningar som skulle kunna ha påverkats av arbetet med omläggningen av bäckfåran. Några byggnadsrester påverkades dock inte av de delvis ganska burdusa schaktningarna som berodde på att tillgängligheten till bäckfåran för grävmaskinen måste förbättras. Kulturlagren vid hyttan var till stor del påförda vilket har lett till en omvandlad landskapsbild vid hyttan. I södra delen av undersökningsområdet fanns avsatta lager från hyttans verksamhet. Där togs material för ^{14}C dateringar. Dessa antyder att hyttan kan dateras till 1500-talet. Den kan alltså vara samtida med byn.



Förutom ett 0,8 x 1,0 m fyrkantigt järnämne med ansevärd vikt tillvaratogs inga föremål. Järnämnet lämnades kvar på platsen och finns nu vid kolhuset cirka 25 m söder om hyttan.

Figur 8. Järnämnet som påträffades i schaktmassorna. (Foto U. Alström.)

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Arbetsplan för schaktningar invid Flatenbergs hytta. Skala 1:200

Ortnamnsarkivet.

Otryckta källor

Carlsson, E., 2006. Arkeologisk schaktövervakning. Flatenbergs hytta. Arkeologisk rapport 1996:6 Dalarnas museum.

Possnert, G., 2009. Resultat av ¹⁴C dateringar av material från Dalarna. Ångströmlaboratoriet. Tandemlaboratoriet. Uppsala universitet. Uppsala.

www.newadvent.org. Catholic Encyclopedia. Sökordet Curate (curatus).

Litteratur

Ekström, G., 1939. Västerås stifts herdaminne. Medeltiden och reformationstiden. Falun.

Ståhl, H., 1970. Ortnamn och ortnamnsforskning. Stockholm.

Tuneld E., 1828. Geografi öfver Konungariket Sverige. Andra bandet innehållande Landskaperna Nerike, Westmanland och Dalarne. Stockholm.

Wahlberg M., 1988. Bebyggelsenamnen i Våla härad i Uppland. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Skrifter utgivna genom ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie A. Sveriges ortnamn. Uppsala.

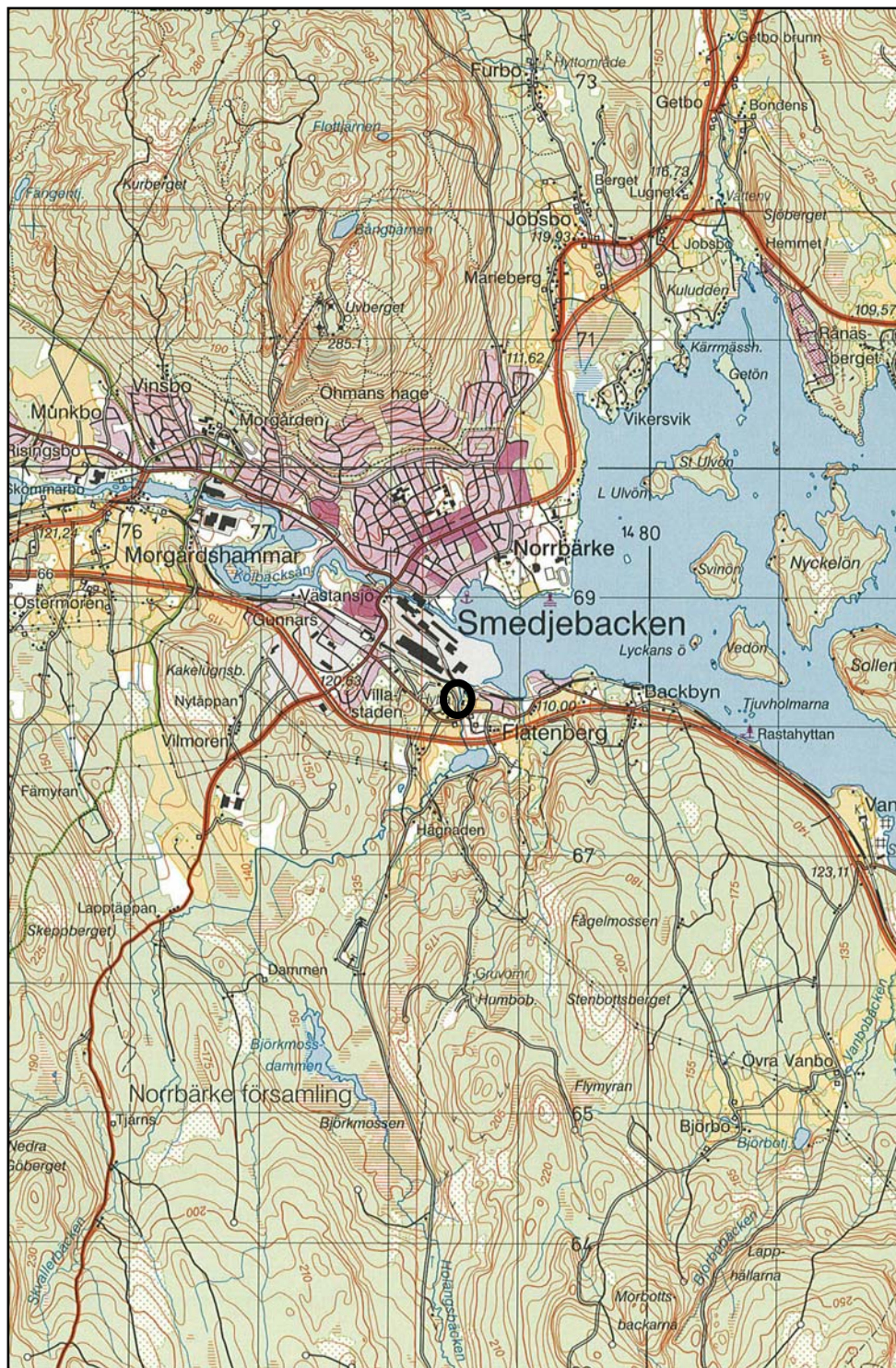
Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	09074
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-3547-09 2009-07-03
Undersökningsperiod:	2009-08-24/25/26
Arkeologtimmar:	25,5 timmar
Exploateringsyta:	Cirka 70 m längd av bäckfåra
Personal:	Ulf Alström
Belägenhet:	Flatenberg 5:5 Norrbärke socken Smedjebackens kommun
Topografisk karta:	Ludvika 12F SO Skala 1:50 000
Koordinatsystem:	Rikets

Koordinater:	X 6668165 Y 1478531
Inmätningmetod:	Manuell
Dokumentationshandlingar:	5 fotografier, 1 profilritning, 1 anläggnings/schaktplan Smedjebackens kommun. Förvaras på KM inför fyndfördelning
Fynd:	1 järnämne. Förvaras vid hyttan

Figurer

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2006/01407.



Figur 9. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur topografiska kartan. Skala 1:50 000.

